

Det Classenske Bibliotek

Samlingens udvikling og videre skæbne

Af Torsten Schlichtkrull

Introduktion

I sit femte brev fra en bogelsker skriver Carl Elberling (udgaven 1909, s. 106f) om Det Classenske Bibliotek: *Den berømte Geolog Leopold v. Buch, der i Sommeren 1806 besøgte Kjøbenhavn, udtaler sig med den største Beundring om denne Bogsamling, som enhver Udlænding maa misunde Kjøbenhavn; thi derved at den indskrænker sig til Naturhistorie, Handel og Reiser, kan der ydes noget fuldstændigt. Man finder her ikke alene de største botaniske Pragtværker og de kostbareste Reisebeskrivelser, men ogsaa de mindste tyske og udenlandske Flyveskrifter, som behandle disse Fag, i en Fuldstændighed som maaskee ellers ingensteds.* Hvilket bibliotek vil ikke tage en sådan beskrivelse til sig med kys-hånd? Denne artikel handler om dette bibliotek og især bogsamlingens skæbne.

Der er to mænd, hvem Det Classenske Bibliotek kunne takke sin eksistens. Ham, der i første omgang samlede bøgerne og ham, som bekostede bygningen og for hvem biblioteket var et hjertebarn. Den første var generalmajor Johan Frederik Classen (1725-1792), den anden hans 13 år yngre broder, Peder Hersleb Classen (1738-1825). De var sønner af en organist i Christiania (Oslo), en fremgangsrig organist, som forstod at skaffe sig forbindelser,¹ hvilket måske er med til at forklare deres karrierer.

J. F. Classen blev immatrikuleret ved Københavns Universitet i december 1741 og efter kun godt to års studier tog han den teolo-

Torsten Schlichtkrull, bibliotekskonsulent; Det Kongelige Bibliotek, Nationalbibliotek og Københavns Universitetsbibliotek, Postboks 2149, 1016 København K

giske embedseksamen i januar 1744. Karakteren var derefter: *non contemnendus* (ikke at foragte),² den laveste karakter, man kunne bestå med. Classen ville ikke være præst, men forretningsmand, og det blev han.

P. H. Classen slog ind på embedsmandsvejen, men blev i 1787 afskediget efter ansøgning. Forinden havde han måttet tåle hård kritik af, at han varetog private interesser mere end statens, og i 1784 var han blevet flyttet fra posten som 2. deputeret i Kommercekollegiet til 3. deputeret. Dette skete efter hofrevolutionen i 1784, fordi der skulle gøres plads til J. L. Reventlow. P. H. Classen var i Paris, da storebroderen døde. Han havde forhåbninger om, at han skulle arve hele J. F. Classens formue, men sådan skulle det ikke gå. Han har formentlig været skuffet, men ikke desto mindre forholdt han sig loyalt og særdeles konstruktivt til broderens testamentariske bestemmelser. P. H. Classen er blevet beskrevet som Fideicommissets velynder. Han bekostede biblioteksbygningen i Amaliegade og var i sin tid som direktør for Det Classenske Fideicommiss biblioteket en god mand. Han bidrog til, at der blev brugt langt mere på biblioteket end, hvad testamentet bestemte. Han blev gehejmekonferensråd i 1810 og i 1823 den første borgerlige Ridder af Elefanten.

Denne artikel vil hverken behandle Det Classenske Biblioteks almindelige historie (beskrevet af Harald Jørgensen) eller udlånsvirksomheden (beskrevet af Harald Nielsen). Artiklen vil beskrive samlingernes udvikling og betydning i de to biblioteker, som især har nydt godt af samlingen efter bibliotekets opløsning.

J. F. Classen

J. F. Classens virke

J. F. Classen slog sig på handel og fabrikation. Han blev kommissionær for jernstøberiet i Moss,³ som han forhandlede dygtigt for; Moss fik tilstået mange fordele skønt leverancerne af kanoner langt fra levede op til forventningerne. Han kom hurtigt i forbindelse med storkøbmanden Andreas Bjørn,⁴ som forestod leverancen af de *algierske presenter*, Bjørn døde i 1750, og Classen overtog da disse lukrative leverancer. De algierske presenter var en årlig tribut, som

Danmark betalte til deyen af Algeriet for at skibsfarten i Middelhavet kunne være fri for tidens sørøveri. Regulære beskyttelsespenge. Presenterne bestod i vidt omfang af militært materiel. Classen oprettede desuden en kakkellovnsfabrik uden for Østerport.

I 1751 fik franskmanden Étienne Jandin de Peyrembert overladt en vandmølle ved kanalen mellem Arresø og Roskilde Fjord. Der skulle oprettes et kanonstøberi. Det lykkedes ikke for Peyrembert,⁵ og efter at have oparbejdet en ganske betydelig gæld og have modtaget hvad man i dag vil kalde et gyldent håndtryk på 4.000 R.d. forlod han landet i 1756. Nok havde Peyrembert ikke fremstillet brugbare kanoner, men han havde for statens penge fået opbygget et anseligt anlæg. En af hans forbindelser i Danmark var storkøbmanden Just Fabritius.

I juli 1756 skænkede Frederik V anlægget til Just Fabritius og J. F. Classen med henblik på fabrikation af krudt. For dem lykkedes det at lave både krudt og kanoner. Classen var den reelle leder af kanonfabrik og krudtmølle, Just Fabritius havde de nødvendige midler. I 1761 købte kongen Frederiksværk for 130.000 R.d., og Just Fabritius trådte ud af foretagendet. Classen, derimod, beholdt *Inspektionen, og at han dermed efter eget Behag maa skalte og valte, som han vil, og følgelig bygge dertil, hvad han lyster.* [Kgl. resolution af 11.2. 1761]. Classen var i mellemtiden blevet General-Krigskommisær. Anlægget blev i 1764 udvidet med bøndergods fra Kregme, Vinderød, Melby og Torup sogne, svarende til stort set hele Hundested-Frederiksværk kommune. I 1768 fik Classen udvirket at han skulle have alt dette forærende én gang til samtidig med, at han skulle overtage stort set al krudtfabrikation i Danmark. Det var dog for meget for hans konkurrenter og udgangen blev, at han købte det udvidede Frederiksværkske etablissement for 100.000 R.d.⁶

Classen blev også godsejer. I Nordsjælland oprettede han to hovedgårde, Arresødal og Grønnesøgård; på Falster erhvervede han de to godser Corselitze og Carsfeldt, som tilsammen dækkede 15.572 tønder land⁷ eller ca. en sjettedel af Falsters areal.

Ved sin død i 1792 ejede J. F. Classen etablissementet i Frederiksværk, de fire hovedgårde, et stort areal uden for Østerport, hvoraf

det nuværende Classens Have kun er en svag afglans, flere ejendomme i København, samt, hvad det især interesserer her, et bibliotek på hen ved 20.000 bind, værdisat til 30.000 R.d. Boet blev opgjort til 999.281 R.d. 54 Sk.⁸ eller en rund million rigsdaler.

Classens bibliotek

Hverken de to store Classen-biografier (C. Nyrop: Johan Frederik Classen, Skaber af Frederiksværk og Stifter af Det Classenske Fideikommis. København 1887 og Astrid Paludan-Müller: Generalmajor Classen 1725-1792. København 1923) eller den mindre og nyere (Allan Vendeldorf: Classens Værk. København 2000) omtaler Classens bibliotek andet end sporadisk, det er ikke biblioteket, som har interesseret biograferne. Lidt har de dog fået med:

Det var ingen ignorant, som samlede dette store bibliotek, man skal ikke lade sig narre af den dårlige karakter til den teologiske embedseksamen. Classen var, som det på hans tid var normalt i de bedre kredse, bekendt med de klassiske skrifter, ligesom han naturligvis holdt sig orienteret om handel og industri i ind- og udland. Han holdt *en stor Del udenlandske Blade, Tidsskrifter, Handels-efterretninger og Priskuranter*.⁹

Classen lod komme *Bøger og Blade fra Frankrig, Tyskland, Sverige o.s.v., lod købe paa Avktioner f.Eks. efter Grev Thott og Henrik Stampe, og ved hans Død ansloges hans Bibliothek, der var spredt paa hans forskjellige Ejendomme, til 20.000 Bind*.¹⁰

Classen havde vistnok en bibliotekar, i hvert fald kunne klokkeren og skolelæreren på Kragerø berette, at han omkring 1790 havde fået tilbud fra Classen om at blive lektør og bibliotekar, et tilbud han dog afslog.¹¹ Classen bestemte også i sit testamente, at Sr. Lynges skulle have opsyn med biblioteket.

Det var muligt, i hvert fald for en udvalgt kreds, at låne bøger fra Classens bibliotek. Paludan-Müller beskriver et tilfælde, hvor en major sendte en anmodning om at låne nogle bøger fra biblioteket. Anmodningen blev imødekommet, men med en vis forsinkelse; det ønskede var nemlig ikke i biblioteket, hvorfor det *straks blev købt hos "den anden Nürnberger paa Børsen"*.¹²

Classen læste meget, han talte om *Lectuer til "Regnveir paa Landet"* og da han i sine senere år var svagelig, tyede han til sit bibliotek, hvor han læste både fysik og historie og i Bibelen og andre religiøse tekster.¹³

Men Classen købte ikke kun bøger for at læse dem selv. Det forekom, at han foretog understøttelseskøb. Han kunne finde på at købe 10, 20 eller endog 50 eksemplarer af bøger, og det har jo ikke været for at læse alle disse eksemplarer. Nogle eksemplarer var i biblioteket ved Classens død, andre var der fundet afsætning for.¹⁴

Classens bibliotek var spredt på hans forskellige ejendomme, men hovedsamlingen stod i København¹⁵ med en betydelig bogsamling på Arresødal. I perioden 1761 til omkring 1765 boede han i Gothersgade (nu nr. 30), og i denne ejendom *indrettede han sig med Pakhus, Stald, Kontor og Beboelse, hvor der hverken savnedes Bibliothek eller Klaver*. Af kassebogen for 1765 ses der en del udgifter vedrørende Gothersgade 30 og Amaliegade 40, bl.a. flytning af bogreoler.

Der blev ført en katalog over biblioteket, og regnskaberne kan også belyse anskaffelserne.¹⁶ Indholdet af biblioteket var bredere end det senere Classenske Bibliotek. Det var bøger skrevet af fysikere og historikere, af lystige forfattere (*ecrivains gais*), men også militærteknisk, geografisk, kunstnerisk og videnskabelig litteratur.¹⁷

Classen havde desuden en samling af mineraler og en matematisk-fysisk instrumentsamling. Disse samlinger indgik i Classens testamente og blev opstillet i Det Classenske Bibliotek. De findes ikke længere.

Testamentet og dets umiddelbare følger

Classen døde barnløs, men han gjorde testamente, og det er omfangsrigt. Testamentet er citeret og beskrevet mange gange, så her skal det blot nævnes, at hovedsigtet var, at hans formue skulle *anvendes deels til at danne nyttige Mennesker til Statens beste, til at understøtte og befordre Vindskibelighed og Arbeydsomhed i de nødvendigste Deelee for Landets Vel, og til at hielpe og lindre Fattigdom og Ælendighed*. Det er i den ånd, man skal se oprettelsen af Det Classenske Bibliotek. Ordet vindskibelig var i 1700-tallet et positivt ladet ord, som nærmest betød omhyggelig.

Testamentets ordlyd vedr. biblioteket er:

Lit. C.

...

Mit Bibliotheque skiænkes til Brug for det Physikalske Sælskab, for det Kongl. Landhuusholdnings Sælskab; af de militariske Skrifter kand det Kongel. Artillerie Korps og Landcadet Corpset sig til Laans betiene, Doubletter af adskillige editioner kand sælges ved Auction og det deraf udkommende tiener til at supplere Defecter og anskaffe Continuationer. Til Bibliothequets Vedligeholdelse udbetales af Fidei Commisets Fonds treyhundredede Rdr. aarlig.

Tilligemed mine kostbare og tildeels unique Globi, da de ere tegnede med Pen og Blæk, forøgede med nye Decouverter, følger min Samling af Mineralier og Mechaniske Modeler og mathematiske Instrumenter p. p., hvilket alt følger Bibliothequet. Skulde imod Forhaabning det Physikalske og Landhuusholdnings Sælskabet, disse 2de saa ærefulde og nyttige Indretninger gaae tilbage, forbliver dog Bibliothequet saavel som Mineral og Model og Instrument Samlingerne til almindelig Nytte under det Kongelige Videnskabernes Sælskabs Foranstaltning og Bestyrelse.

...

Lit E.

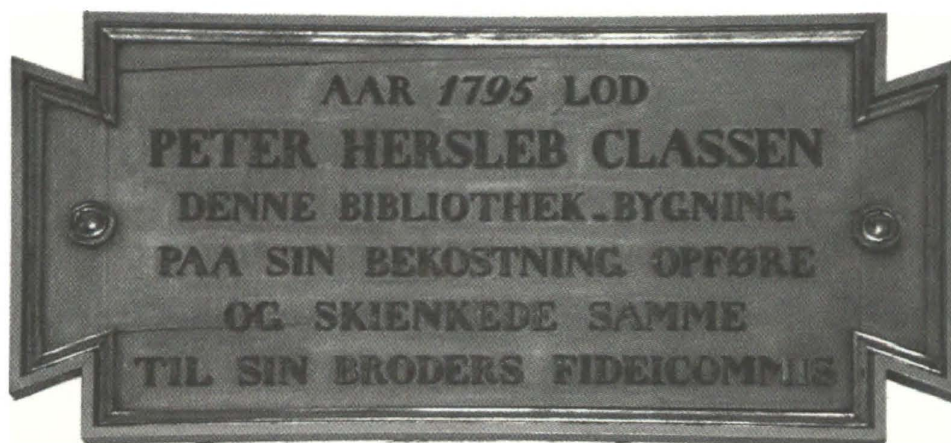
Sr. Lyngø forbliver paa mit Contoir i Kiøbenhavn og gaaer Agent Koustrup tilhaande og beholder hans aarlige Løn et hundrede og halftreds Rd., saa længe han sig med Fidei Commisets Affaires vil afgive. Hand haver tillige Opsyn over mit Bibliotheque.

...

Classen sørgede altså for ikke blot at gøre sin bogsamling offentligt tilgængelig, men også for at der blev sat penge af til bibliotekets fortsættelse.

Broderen P. H. Classen blev sammen med to andre indsat som eksekutorer for Classens bo. Trods skuffelsen over ikke at være universalarving gik han til sin nye opgave med stor iver, og han arbejdede ihærdigt for at virkeliggøre testamentets bestemmelser. Det var ikke altid let, bl.a. fordi testamentet og dets kodicil havde indbyrdes modstridende bestemmelser vedrørende selve Frederiksværk, og fordi Classens bogholder og kasserer, agent Koustrup, døde under

P. H. Classen bekostede biblioteksbygningen og lod i den anledning fremstille en træplade, som fortalte dette.

bobehandlingen, og mellemværenderne mellem hans bo og det Classenske bo var ganske vanskelige at udrede. Der var også mellemværender mellem de to brødre, som skulle opgøres, og der var ikke enighed. Efter P. H. Classens opfattelse skyldte boet ham et ganske betydeligt beløb. Peder frafaldt imidlertid kravet samtidig med at han tilbød boet betydelige gaver, bl.a. at han på egen bekostning ville lade opføre en særlig bygning til Det Classenske Bibliotek, til gengæld skulle den årlige sum, som skulle bruges til biblioteket, gøres større end de 300 R.d. som var fastsat i testamentet.

Ifølge testamentets ordlyd skulle biblioteket være *til Brug for det Physikalske Sælskab* [Naturhistorie-Selskabet], *for det Kongl. Landhuusholdnings Sælskab*. Eksekutorerne henvendte sig til de pågældende selskaber, men bortset fra Naturhistorie-Selskabet ses der ikke at være kommet meget ud af tilbud fra Fideicommiset om samarbejde vedr. anskaffelser.

I begyndelsen var der tale om et samarbejde med Naturhistorie-Selskabet. Botanikeren Martin Vahl (1749-1804)¹⁸ besluttede sammen med Det Classenske Biblioteks første bibliotekar, Christian Ramus, indkøb af en 3-4.000 bind bøger og tidsskrifter.¹⁹

Landhuusholdningsselskabet takkede for meddelelsen om testamentets indhold, men selskabet synes ikke at have reageret på direktionens anmodning om hjælp ved bogvalget.²⁰

I april 1793 skrev boets eksekutorer til Videnskabernes Selskab og beskrev planerne om en egentlig biblioteksbygning og ansættelse af en bibliotekar. Fideicommisset foreslog et samarbejde med selskabet vedrørende bogvalget. Selskabet svarede ved at bifalde planen, og man ville udnævne nogle medlemmer, som kunne *være paa Raad ved nye Bøgers Indkiøb efter nærmere Requisition*. Selskabet fulgte imidlertid ikke op på sagen, så der kom heller ikke noget ud af dette samarbejde.²¹

Biblioteksbygningen

P. H. Classen gjorde mere end at betale biblioteksbygningen, han var også særdeles aktiv omkring udformningen. Det første udkast til en tegning til en biblioteksbygning forelå allerede i forsommeren 1793, kun godt et år efter generalmajorens død. Stadsbygmester Peter Meyn (1749–1808) forelagde en tegning, som konferensråd Classen havde indsendt til en grundmuret bygning, bestemt til bibliotek. Bygningen skulle ligge på et ledigt grundareal mellem Fideikommissgården og Almindeligt Hospital, og forslaget indebar, at bygningen blev trukket 1³/₄ alen frem fra byggelinjen. Dette krævede kongelig tilladelse, en tilladelse, som ganske øjensynlig blev givet.

Tegningerne er signeret P. H. Classen, men det er snarere hofarkitekten, Andreas Kirkerup (1749–1810), som har udfærdiget dem efter en af Classen udfærdiget plan. Det lader sig ikke afgøre, hvem, som har ført pennen. Men at konferensråden har været aktiv omkring byggeriet er hævet over enhver tvivl. Kirkerup kendte formentlig den Classenske familie på forhånd, han har fået tilskrevet den ombygning af Corselitze, som generalmajoren stod for.²²

Bygningen stod færdig i november 1795. Den var indrettet med en stueetage og en hovedetage som rummede biblioteket. Stueetagen skulle rumme kontor for fideikommisset og bolig for portneren og fideikommissets sekretær. Biblioteket var indrettet med en stor og lys bibliotekssal med et galleri og to bagvedliggende rum, det ene rummede læsesalen, det andet mineral- og instrumentsamlingerne.

Bibliotekssalen maj 2005. Forsynet med moderne inventar og udstyr til brug for Det Konserveringsfaglige Videncenter, KViC.

Set fra Amaliegade præsenterer bygningen sig markant, dels fordi den er trukket lidt frem for husrækken, og dels på grund af sine otte søjler, som går i hele bibliotekssalens højde. Indtil 1849 var søjlerækken foruden forbundet med en balustrade, hvor balustrenes udformning gik igen i hovedtrappens gelænder. Bag søjlerne er vinduerne til bogsalen, syv i alt. De går fra godt og vel skrivebordshøjde og op til det i 1849 indsatte øverste galleri; de afsluttes foroven med en rundbue. Herover er der en række kvadratiske vinduer.

Man kan ikke se taget, fordi muren foroven er afsluttet af en bred gesims med en høj og fritstående arkitrav.

Bygningens bagside er også værd at se på. De mange og store vinduesflader, hvoraf nogle strækker sig over begge etager, giver bagsiden en egen charmerende rytme.

Der var to indgange; til venstre, hvad man i dag ville kalde publikumsindgangen, nemlig indgangen til bibliotek og kontorer, og til højre indgang til *Bibliothecarie og Fideicommis Secretairens Bolig*.

Man kommer op til bibliotekssalen ad en monumental italiensk²³ trappe i to løb. Fra reposen på hovedetagen er der indgang til bibliotekssalen og til det lokale, hvor instrumentsamlingen var. Fra reposen har der også oprindeligt været direkte adgang til Fideikommissgården ad en løngang.

Efter at man i stueetagen er gået tværs igennem bygningen og op ad trappen virker bogsalen ganske imponerende. Indgangen fører til nogle forholdsvis ydmyge rum og man må gå op ad en trappe for så pludselig at stå i et stort, lyst rum af monumental virkning.

Efter at biblioteket i 1868 blev flyttet ud af bygningen har den været brugt til adskillige formål, men nu er den igen bibliotek. Den rummer Konservatorskolens bibliotek – Det Konserveringsfaglige Videncenter, KViC. I forbindelse med at Konservatorskolen tog bygningen i brug, blev den sat i stand, og i forbindelse med denne istandsættelse blev de gamle malingslag fritskrabet i felter, både på en væg og på noget træværk. Her kan man se, hvilke farver, som har været brugt i de godt 200 år, bygningen har stået.

Bibliotekarere

Oprindeligt var det ikke meningen, at der skulle ansættes en egentlig bibliotekar for biblioteket. P. H. Classen regnede med, at fideicommissets sekretær også kunne stå for driften af biblioteket. Det fremgår også af tegningen fra 1792. Sådan gik det ikke. Det er ikke venstrehåndsarbejde at drive et forskningsbibliotek, og allerede i foråret 1793 var det, jf. skrivelsen til Videnskabsselskabet, blevet besluttet at ansætte en bibliotekar.

Bibliotekarere var i rækkefølge:

1796-1831: Christian Ramus (1765-1832)

Ramus havde både filologisk og teologisk embedseksamen. Hans hovedinteresse var numismatik, og han var en af de danske pionerer på dette område. Fra 1799 var Ramus også ansat ved Det Kongelige Møntkabinet, hvor han blev direktør i 1821. Fra 1816 udgav han kataloger over de antikke dele af møntsamlingen, og han påbegyndte sammen med sin assistent og senere efterfølger, Ole

Devegge (1772-1847), en katalog over danske og norske middelaldermønter.²⁴ Ramus blev i 1802 udnævnt til titulær professor. Ramus forestod bibliotekets start, han påbegyndte katalogiseringen, han forestod auktionen over dubletter og defekter i 1795. I 1799 foreslog han, at der blev holdt litteraturhistoriske forelæsninger på biblioteket. Disse kom i gang i 1803 og forelæsningerne fortsatte til vinteren 1826-27. Blandt forelæserne finder man navne som Eric Viborg og H. C. Ørsted.

1831-1835: G. C. MacDougall (1798-1835)

MacDougall var født i Dansk Vestindien, på St. Croix. Han fik en engelsk naturvidenskabelig uddannelse, men kom kun til at lede biblioteket i ganske få år, fordi han døde allerede i 1835 ved en kæntringsulykke i Skotland.

1835-1842: Ole Devegge (1772-1847)

Efter MacDougall blev Ole Devegge leder af biblioteket. Han var fra 1792 assistent på fideikommisets kontor og blev assistent i biblioteket i 1803. Han havde altså været assistent i næsten 30 år da han blev bibliotekar. Han var, som Ramus, numismatiker og blev efter hans død i 1832 inspektør ved møntkabinettet. Han havde bl.a. deltaget i bibliotekets katalogisering, se nedenfor. Heller ikke Devegge kom til at fungere i lang tid, da han blev afskediget pga. svagelighed i 1842. Devegge var en forsigtig mand, som ikke foreslog store ændringer.

1842-1864: Ludvig Olufsen (1805-1864)

Olufsen var mineralog af uddannelse og overtog året efter sin ansættelse som 2. bibliotekar ved Det Classenske Bibliotek en inspektørstilling ved Christian VIII's mineraliesamling på Amalienborg. I 1853 blev han konstitueret som inspektør ved det naturhistoriske museum, og han blev udnævnt til titulær professor i 1854. Olufsen blev bibliotekets faktiske leder allerede i 1838.²⁵ Han var drivende kraft i bibliotekets fortsatte udvikling. I hans periode foregik hovedstandsættelsen og den delvise ombygning af bygningen, der skete ændringer i bibliotekets faglige indhold og der blev eta-

bleret et anskaffelsessamarbejde med de to andre store københavnske biblioteker, Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket.

1864-1868: Anton Hoffmann, kst.

Hoffmann var teolog og blev konstitueret som bibliotekar efter Olufsens død. Hoffmann afsluttede katalogiseringen, og det blev hans opgave at forestå bibliotekets opløsning.

Bibliotekets samlinger

Økonomiske forhold

Ifølge testamentet måtte der bruges 300 R.d. om året til bibliotekets vedligeholdelse. Der var ikke nævnt noget om bygningsdrift og personale. Fra første færd lå det dog klart, at der ville blive brugt mere; P. H. Classen havde som nævnt betinget sig det i forbindelse med tilbudet om at bekoste biblioteksbygningen.

Fideikommiset brugte i lange perioder væsentligt flere penge på biblioteket end forudsat i testamentet. I årene 1796–1801 blev der brugt 9.717 R.d. til anskaffelser. Det er i gennemsnit mere end 1.600 R.d. pr. år. Herefter brugtes der frem til kriseårene omkring statsbankerotten i 1813 mere end 1.000 R.d. pr. år, og herefter hvert eneste år mere end testamentets 300 R.d. Lægger man minimumstallene sammen – det giver det mest konservative skøn, som tænkes kan – er der i bibliotekets levetid brugt ikke under 35.000 R.d. til boganskaffelser, givetvis væsentligt mere. Havde man holdt sig til de 300 R.d. pr. år, skulle det anvendte beløb have været under 22.000 R.d. Der er altså mindst blevet købt bøger for hen ved det dobbelte af, hvad generalmajoren havde tænkt sig, da han skrev testamentet.²⁶

Hen ved det dobbelte er et konservativt skøn. Det vil være nødvendigt at gå regnskaberne igennem med tættekam for at finde et blot nogenlunde pålideligt beløb.

Bestanden blev over årene justeret flere gange, og i den forbindelse blev der mere end én gang afholdt store bogauktioner. Provenuet herfra blev enten brugt til at indkøbe bøger for eller til at betale for bygningsændringer. Der ses jævnligt Classen-bøger i fri handel.

*Bibliotekssamarbejde*²⁷

Det Classenske Bibliotek var i midten af 1800-tallet, skønt væsentligt mindre end de to andre store biblioteker i København, Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket, et så betydende bibliotek, at det blev inddraget i det første danske anskaffelsessamarbejde. I 1848 blev der nedsat en komité, som bl.a. fik til opgave at få de tre biblioteker *bragte saaledes i indbyrdes Forbindelse, at de gjensidigen kunde understøtte og supplere hinanden efter en for dem alle fælleds Plan*. Resultatet af arbejdet blev, at det første tilløb til fagdeling mellem de tre biblioteker blev iværksat. Universitetsbiblioteket var særlig vel forsynet inden for naturvidenskab og medicin og Det Classenske Bibliotek inden for landøkonomi. Det Kongelige Bibliotek skulle være hovedbibliotek, men tilpasse sin indkøbspolitik, så man ikke anskaffede bøger, som hørte til de andre steder. Til at varetage koordinationen blev der nedsat en Vedvarende Komité bestående af repræsentanter for de tre biblioteker. For Det Classenske Biblioteks vedkommende blev det Olufsen. Den Vedvarende Komité skulle efter planen mødes hver 14. dag.

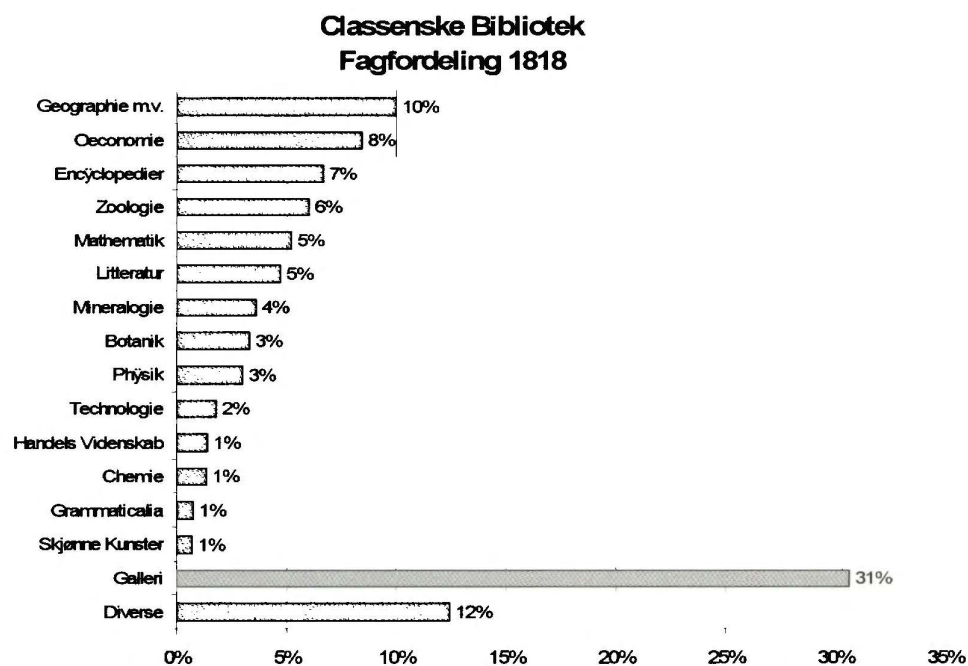
Planen blev ikke overholdt. De to chefer for de statslige biblioteker var ikke just varme tilhængere af at skulle opgive suveræniteten og i 1854 klagede direktionen for Fideicommisset til ministeriet over at komitéen ikke havde fungeret siden juni 1852. Ministeriet indskærpede, at der skulle afholdes møder, men accepterede også at møderne kunne være kvartårige. Dette kom heller ikke til at ske. I forbindelse med planerne om en ny bygning til Universitetsbiblioteket var det blevet foreslået, at dette bibliotek skulle indlemmes i Det Kongelige Bibliotek, hvad der fik de to bibliotekers chefer, Werlauff og Thorsen, til sammen med undervisningsinspektøren for de lærde skoler, professor Madvig, at afgive en betænkning, som skulle afværge denne sammenlægning.²⁸ Ved samme lejlighed gled den vedvarende komité ud, dog uden at den blev ophævet formelt.

Dette forsøg på bibliotekssamarbejde havde trods alt stor indflydelse på de ændringer i accessionspolitikken og de udskillelser, som skete de følgende år.

Samlingerne

Udviklingen i fagene

Ved bibliotekets start var der tale om et bibliotek, som havde litteratur inden for et meget bredt fagspektrum. Der var tale om et privat brugsbibliotek, som nu skulle gøres offentligt tilgængeligt, og som skulle finde sin egen profil i forhold til de to andre store biblioteker i København. Åbningen blev i 1797 bekendtgjort ved en pressemeldelse i *Kjøbenhavns Lærde Efterretninger*²⁹. Allerede fra starten var der truffet beslutning om, at biblioteket skulle koncentrere sig om bestemte fag, idet forøgelsen af nye bøger skulle indskrænke sig for det første til de *physiske, chymiske, naturhistoriske, oeconomiske, teknologiske og geographiske Videnskaber*.³⁰ Classen, der jo var militærmand og kanonfabrikant, havde også militærvidenskabelige bøger i sit bibliotek, men dette fag var ikke blandt dem, som skulle forøges. Man beholdt bøgerne indtil de i 1837 blev solgt til Artilleriets Bibliotek. Samlingen var i 1837 på 814 bind og var ikke blevet forøget siden 1797.³¹ Den må i 1837 have været lettere forældet.

I 1816 opdagede Fideicommisets direktion, at bibliotekaren Christian Ramus ikke i tilstrækkelig grad sørgede for at få hjemkaldt det udlånte, så i 1818 blev bogholderen, L. G. Treville, sendt op i biblioteket for at foretage en optælling af samlingen. Til hjælp fik han biblioteksassistenten, Ole Devegge. Trevilles optælling viser, at der på det tidspunkt var 26.496 bind i biblioteket. Optællingen var opdelt på format og fag. Desværre er der en del bøger, som ikke er fagdelt i opgørelsen. Disse er i grafen slået sammen i gruppen Diverse og omfatter i alt 3.290 bøger, svarende til 12½ % af samtlige bøger.

I grafen omfatter gruppen Encyclopedier også tidsskrifter, der er altså ikke tale om en meget stor samling af leksika. Den store mængde bøger på Galleriet, 31 % af det hele, viser også noget om bibliotekets bredde; der står *Historien, Jurisprud. Philosophie, Skjønne Kunster og Videnskaben Litter[atur?]. &c*, altså grupper, som ikke blev forøget, jf. beslutningen fra 1797 om hvilke fag, biblioteket skulle koncentrere sig om.

Det forhold, at testamentets 300 Rd. pr. år som nævnt langt fra slog til, fik gang i overvejelser omkring hvilke fag biblioteket skulle prioritere.

I 1837 afgav Devegge, som nu var bibliotekar, vist presset, en indstilling om bibliotekets indkøbspolitik. Den foreslog, ud fra hans lange erfaring med udlån, mest muligt bevaret af de fag, direktionen havde lagt op til en udskillelse af. Direktionen, særlig P. H. Classen (jun.) havde mange indvendinger og spurgte 2. bibliotekaren, Ludvig Olufsen om hans mening. Olufsens indstilling blev fulgt³² – en klar desavouering af Devegge. Resultatet blev, at biblioteket fremover kun skulle varetage naturvidenskaber med fysik og kemi, geografi og landbrug.

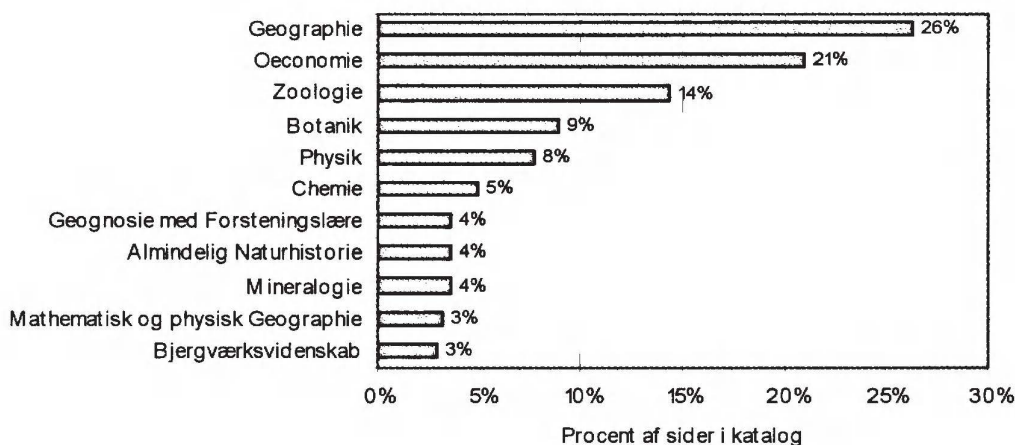
En systematisk katalog er altid udtryk for en blanding af den katalogiserede bogsamling og af samlingens forventede udvikling. Jo flere bøger, jo finere inddeling. Jo mere man forventer at et fag vil udvikle sig, des bedre plads gør man i katalogen.

Med det forbehold kan man ved blot at tælle sider for de enkelte fagområder se, hvordan samlingen har fordelt sig på fagene og inden for de enkelte fag. Man kan naturligvis hverken tælle titler el-

ler bind på den måde. Man kan heller ikke bedømme bestandens kvalitet, men om den hersker der ingen tvivl.

Ved bibliotekets opløsning i 1867 fordelte Det Classenske Bibliotek sig således på fagene:

Det Classenske Bibliotek Fagfordeling 1867

Det ses tydeligt, at geografi, landbrugsvidenskab (oeconomie) og zoologi er de tre største fag. Tilsammen dækker de ca. 60 % af biblioteket.

Det ses også tydeligt, at der er markant forskel på fagfordelingen mellem Trevilles optælling i 1818 og situationen i 1867. Grupperne Matematik, Litteratur, Technologie, Handels Videnskab, Grammaticalia og Skjønne Kunster er væk. Væk er også de 31 % af biblioteket, som stod på galleriet og som nævnt omfattede *Historien, Jurisprud. Philosophie, Skjønne Kunster og Videnskaben Litter[atur?]*. &c

Dette er resultatet af et målrettet arbejde med at koncentrere anskaffelserne om bestemte fag. Linjen var lagt fra begyndelsen, men en hovedkraft her var også Olufsen, som gik meget mere radikalt til værks end den forsigtige Devegge.

Udskillelser

Der blev udskilt betydelige mængder litteratur fra biblioteket i dets levetid:

I 1795, før biblioteket blev åbnet for publikum, blev der afholdt en auktion over dubletter og defekter, altså sager, man slet ikke ønskede i biblioteket. Auktionskatalogen rummer i alt 3.029 numre plus *Defecter og Stumper af Værker af forskiellige Videnskaber*. Nogle af de godt 3.000 numre repræsenterer mere end ét værk, og en del numre repræsenterer flerbindsværker. Bindantallet er altså en del højere.

I 1837 blev militærvidenskaben solgt til Artilleriets Bibliotek. 814 bind i alt.

I 1851 blev 12.369 bind frasolgt ved auktion. Heriblandt teknologi, historie og andre fag, som ikke havde haft nogen synderlig tilvækst. Provenuet var skuffende, kun 3.073 R.d., som gik til en ombygning af biblioteket.

Kataloger

Der var næsten permanent større katalogarbejder i gang på Det Classenske Bibliotek. Først skulle Ramus katalogisere og arrangere hele samlingen, herunder udarbejde auktionskatalog til auktionen i 1795 over dubletter og defekter.³³ Arbejdet med katalogiseringen skred kun langsomt frem, hvilket var årsag til at Devegge blev ansat som medhjælper i 1807. I løbet af 1830'erne blev et nyt katalogarbejde påbegyndt efter model fra den Moldenhawerske katalog på Det Kongelige Bibliotek. Dette arbejde var først færdigt i 1864.³⁴

I Landsarkivet for Sjælland ligger et brev fra direktionen til Hoffmann:

Ved Skrivelse af 16. September d. A. har De hertil indberettet at Bibliothekets nye Cataloger, saavel de systematiske som det med dem i forbindelse staaende alfabetiske Seddelkatalog nu ere fuldkommen færdige, hvorfor De har indstillet:

- 1. at Seddelcataloget forsynes med de fornødne Kapsler*
- 2. at de systematiske Cataloger indbindes paa passende Maade*

3. at selve Bibliotheket omstilles efter de nye Cataloger og
 4. at disse efterhaanden kommer til at afløse de gamle
 Idet vi herved bifalder de i disse 4 Indstillingspuncter foreslaaede
 Foranstaltninger undlade vi ikke at bevidne Dem vor Anerkendelse
 af den Flid og Omhu, hvormed De har arbejdet paa Sagens Fremme.
 Kjøbenhavn i Directionen for Det Classenske Fideicommis
 den 22. October 1864
 P. H. Classen [jun.]   A. Haxthausen.   F. Tillisch

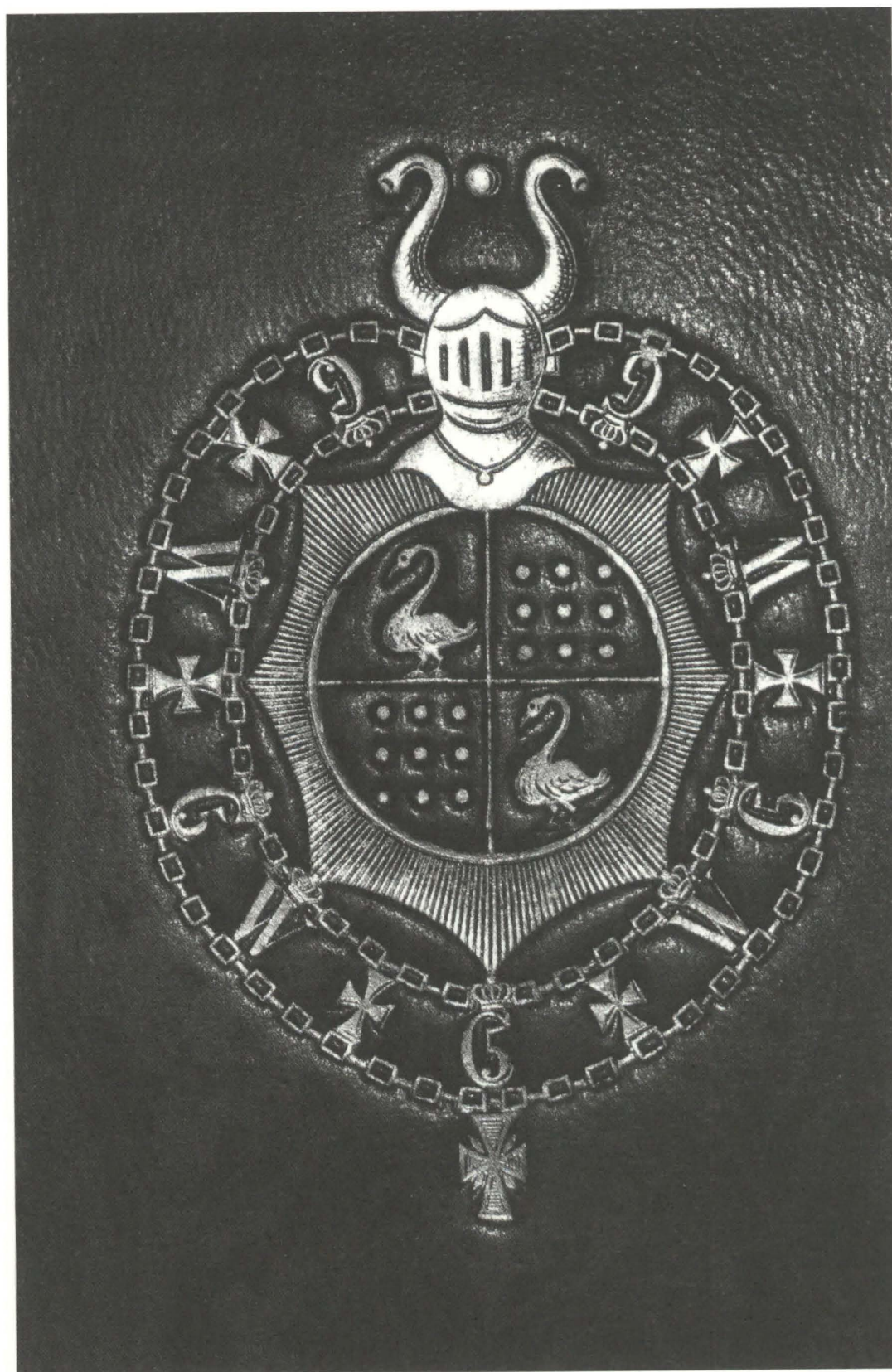
Biblioteket blev opløst ganske kort tid herefter. Protokolkatalogerne, som var blevet indbundet *paa passende Maade*, i hælleder med stort superexlibris, fulgte med til Universitetsbiblioteket og Landbohøjskolens Bibliotek. Vi ved i dag ganske nøje, hvilke bøger, som stod i Det Classenske Bibliotek ved dets opløsning i 1867.

Den alfabetiske katalog eksisterer formentlig ikke længere, tilsyneladende heller ikke på Landsarkivet. Den systematiske katalog er en protokolkatalog på i alt 13 bind, 10 på Københavns Universitetsbibliotek, Nørre Allé, og 3 på Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek.

Katalogen er en realkatalog, altså både systematisk katalog og pladskatalog. De enkelte fag er repræsenteret i særskilte protokoller, nogle fag må deles om en protokol, andre har deres egen og atter andre breder sig over flere. Protokollen er da en faglig ordnet oversigt over de enkelte fag på biblioteket. Systematikken er ikke meget udfoldet. Under de enkelte fag er der ifølge indholdsfortegnelsen kun to niveauer. En stor ulempe vedr. systemet er, at der i overensstemmelse med datidens faglige principper kun kan være én faglig indførsel pr. bog, noget hverken katalogisatorer eller brugere i dag ville finde sig i.

*Superexlibris på et af protokolkatalogens bind.
 Motivet er Classens våben: Svaner og kanonkugler. Våbenskjoldets fire felter indgik i Universitetsbibliotekets logo fra og med 1914.*

Katalogen er opdelt i disse fag:

Fag	Antal sider	%
Kataloger på Københavns Universitetsbibliotek, Nørre Allé		
Almindelig Naturhistorie	104	4 %
Botanik	264	9 %
Chemie	144	5 %
Geographie (3 bind)	777	26 %
Mineralogie, Geognosie og Bjergværksvidenskab (3 fag i ét bind)		
Mineralogie	104	4 %
Geognosie med Forsteningslære	106	4 %
Bjergværksvidenskab	86	3 %
Physik med matematisk og fysisk Geographie (2 fag i ét bind)		
Physik	227	8 %
Mathematisk og fysisk Geographie	95	3 %
Zoologie (2 bind)	424	14 %
Katalog på Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek		
Oeconomie (3 bind)	618	21 %
I alt	2.949	100 %

Med samme forbehold som tidligere kan man kigge ind i de enkelte fag og se opdelingen. Især på det overordnede niveau må det være en tilladelig fremgangsmåde; på det meget detaljerede niveau kan det ikke lade sig gøre; der findes fag, der blev sat to sider af til, men der var kun én bog.

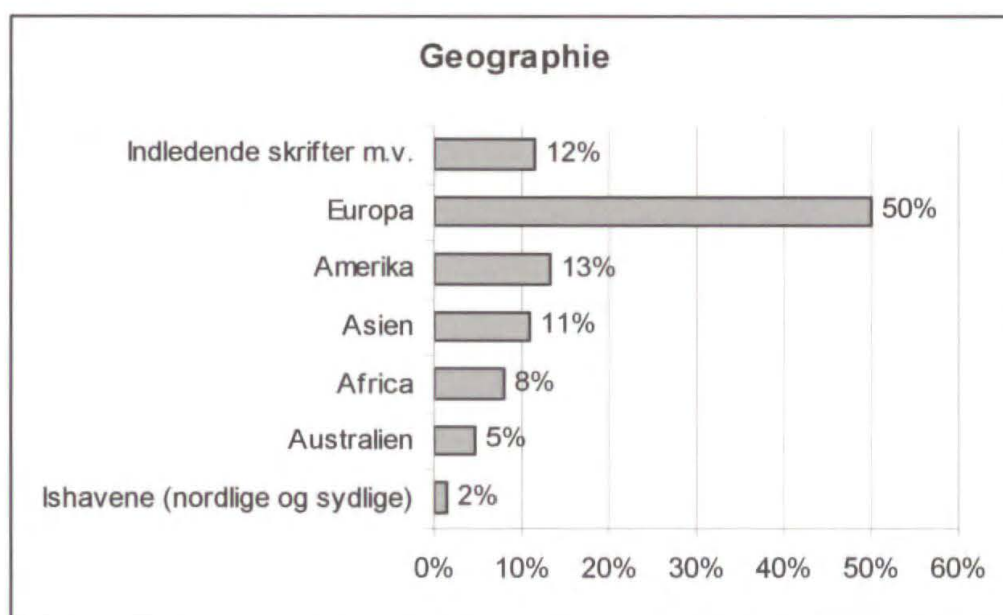
En systematisk katalog er altid udtryk for den tid, i hvilken den er blevet skabt, katalogskaberens har lige så lidt som andre mulighed for at forudse udviklingen. Katalogen vil derfor altid være et udtryk for fagenes stadi og teori på tidspunktet for kataloggrundlæggelsen, ligesom den altid vil være udtryk for sin tids geografiske opdeling af jorden. Da den Classenske katalog blev skabt var Alaska en del af Det Russiske Rige.

Det kan belyses med et eksempel fra moderne tid: Da Jean Anker m.fl. i 1940'erne skabte den Nye Systematiske Katalog til Univer-

sitetsbibliotekets 2. Afdeling oprettede de en gruppe i matematik-katalogen, Mat. 128: Mekaniske hjælpemidler; her blev litteratur om Pascals regnemaskine m.v. placeret. Gruppen eksploderede helt uforudset og fyldte på et tidspunkt mere end en hel skuffe; for at afhjælpe dette blev der oprettet et helt nyt fag i katalogen: Datalogi. Man skal ikke bebrejde Jean Anker, at han ikke kunne forudse computerne.

Opdelingen for geografi er denne:

Figuren viser tydeligt, hvilken verdensdel, som har været den vigtigste i dét bibliotek. Geografi omfatter både den videnskabelige geografi og rejsebeskrivelser. Dykker man ned i Europa, er der naturligvis også forskelle, ikke alene i antallet af sider til de enkelte lande, men også i systemets dybde. Det er som nævnt under ingen omstændigheder særlig dybt. I Europa er der kun få lande, som har fået en gruppe til byer, nemlig Det Russiske Rige (inkl. besiddelserne i Asien og Amerika), Tyskland med Preussen, Storbritannien og Irland, Frankrig og Italien. Mht. antal sider er der naturligvis også stor forskel fra Det Russiske Riges 38 sider og Tysklands 36 til Belgiens 4 sider.

Opløsningen af biblioteket

Forhandlingerne

Da bibliotekar Olufsen døde i 1864, tog de to resterende medlemmer af den Vedvarende Bibliothekskomite, dvs. overbibliotekarerne ved Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket, initiativ til, at der blev indledt forhandlinger mellem Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og direktionen for Det Classenske Fideicommiss med henblik på en mulig sammenslutning af Det Classenske Bibliotek og Universitetsbiblioteket. Sammenslutningen skulle ske *uden at det særegne ved dets Oprindelse og dets Vedligeholdelse tabtes af Syne*, men for at biblioteket *blev mere frugtbringende for Fædrelandet og Videnskaben*. Ministeriet anbefalede sagen over for direktionen, og denne svarede den 1. september 1865, at selv om der var *ikke faa væsentlige Betæneligheder*, så fandt den deri *overvejende Grunde til at indvilge i en saadan Forening, naar den blot kunne udføres paa en saadan Maade, at de Hensyn, som i øvrigt skyldtes Testator, derved kunde fyldestgøres*. På det grundlag blev der indledt forhandlinger mellem konsistorium og Fideicommisets direktion. Forhandlingerne blev afsluttet den 20. oktober 1866 og der blev enighed om en forening af de to biblioteker, dog blev Det Classenske Biblioteks landøkonomiske afdeling udtrykkelig undtaget fra aftalen. Uden at overdrive kan man godt sige, at der blev indgået en aftale, som var til stor gavn for Universitetsbiblioteket.

Landbohøjskolens Bibliotek

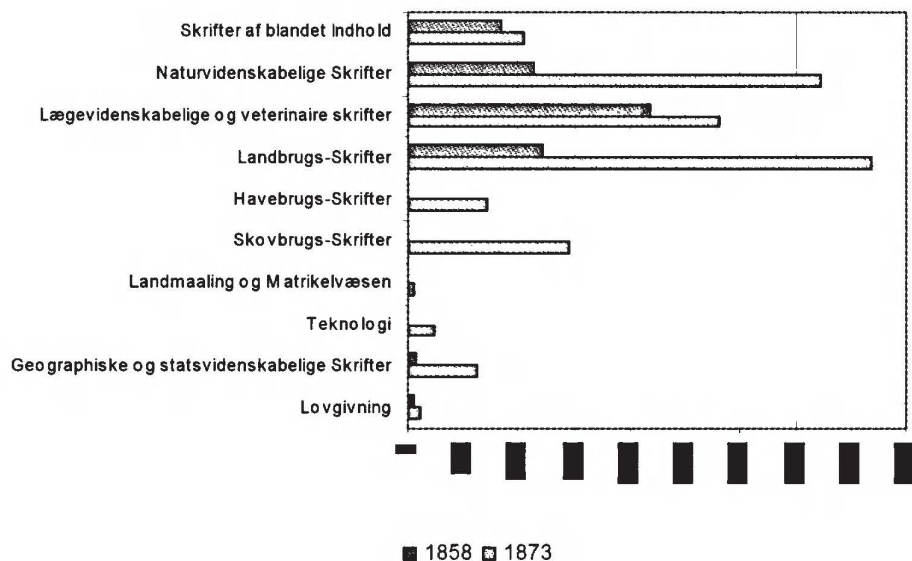
Først skal vi dog se, hvad der skete med den landøkonomiske afdeling. Landbohøjskolens Bibliotek fik bøger ad to omgange. I 1869 fik biblioteket overdraget 1.795 værker i 3.575 bind³⁵ og i 1871 et par tusinde dubletter fra Universitetsbiblioteket.³⁶ På det tidspunkt må behandlingen af de mange bøger i Universitetsbiblioteket altså have været afsluttet.

I 1858 var Landbohøjskolens Bibliotek på ca. 5.500 bind, i 1873 på ca. 15.000, altså omtrent en tredobling. Af forøgelsen på ca. 9.500 bind stammer ca. 5.600 fra Det Classenske Bibliotek. I 1873 udgjorde de Classenske bøger ca. 27 % af Landbohøjskolens bogbestand.

En del af Universitetsbiblioteks-dubletterne har vel været mindre relevante for Landbohøjskolens lærere og studerende, men en gave af format har det været.

Landbohøjskolens Bibliotek 1858 og 1873

Grafen illustrerer, hvor fint de to biblioteker passede sammen. Hvor Landbohøjskolens Bibliotek, der væsentligt stammede fra Veterinærskolens Bibliotek var stærkt, var Det Classenske Bibliotek svagt, og omvendt. Grafen viser i forskellen mellem de mørkegrå og de lysegrå søjler forøgelsen fra 1858 til 1873. Den forholdsvis mindste forøgelse er sket netop i den gruppe, veterinærvidenskab, hvor biblioteket i forvejen havde megen litteratur. Andre grupper er vokset ud af ingenting.

Universitetsbiblioteket

Universitetsbiblioteket var heldigere end Landbohøjskolens Bibliotek. Ikke alene fik Universitetsbiblioteket en stor og betydnende boggave, det fik også penge til fortsatte indkøb og til personale.

Vilkår for overdragelsen

Den aftale, som blev indgået i oktober 1866 var som nævnt meget favorabel for Universitetsbiblioteket. Aftalen er aftrykt i Universitetets Aarvog for årene 1864-71 på side 461f. Den er på 12 punkter, som rides op her:

1. Universitetsbibliotket skifter navn til *Universitetsbibliotheket og det dermed forenede Classenske Bibliothek*.
2. Bestemmelse om behandling af dubletter. Fideicommiset forbeholdt sig at disponere over dubletter, men var det Classenske eksemplar bedre end Universitetsbibliotekets, så blev der byttet. Ligesådan kunne man beholde begge eksemplarer, hvis de var stærkt udlånte eller vanskeligt genanskaffelige.
3. Bestemmelse om vedligeholdelse af den Classenske del af det forenede bibliotek og om betalingen af bøgerne. Krav om at de bøger, som blev anskaffet for Classenske midler, skulle stemples med det Classenske våben.
4. Bestemmelse om, at den alfabetiske katalog over Det Classenske Bibliotek (men ikke den systematiske) skulle videreføres.
5. Krav om, at indbinding af bøger, købt for Fideicommisets midler skal ske på den *ved det Classenske Bibliothek hidtil brugte solide Maade*.
6. Krav om, at den systematiske katalog forsynes med mærker ved hver bog eller værk, *om det er forblevet i det forenede Bibliothek eller tilbageleveret*.
7. Krav om, at de Classenske bøger ikke måtte sælges uden Fideicommisets samtykke eller at Fideicommisets penge ikke måtte bruges til andet end det tiltænke formål.
8. Bestemmelse om, at Fideicommiset årlig yder et beløb på 1.200 Rd. til den Classenske bogsamlings *Vedligeholdelse og Forøgelse*.
9. Bestemmelse om, at Fideicommiset årlig yder et beløb på 600 Rd. til aflønning af personale.
10. Bestemmelse om, at udgifterne i forbindelse med flytning, opstilling m.v. blev honoreret indtil 1.250 Rd.

11. Bestemmelse om, at en buste af Classen, og eventuelt broderen, samt de to store glober skulle *gives passende Plads i Bibliotheket*. Fideicommiset skulle bekoste busten/busterne.
12. Bestemmelse om, at flytningen begynder, når den endelig bestemmelse er taget.

Endelig betingede direktør Tillisch sig, at ministeriet selv erhvervede den kongelige stadfæstelse af aftalen; Fideicommiset havde jo indledt forhandlingerne på ministeriets foranledning.

Gavens omfang

Man må sige, at det var en storslået gave, Universitetsbiblioteket fik ved den lejlighed. Ikke alene blev samlingerne forøget væsentligt, der kom også øgede bevillinger til bogkøb og personale. Om det så var flytteomkostningerne, deltog Fideicommiset i udredningen af dem.

Modydelserne fra Universitetsbibliotekets side var ubetydelige set i forhold til gavens omfang. Et navneskift, stempling af bøger, krav til indbinding og opstilling af buste og glober har næppe voldt store betænkeligheder hos biblioteksledelse og konsistorium.

Ind i biblioteket kom 13.380 bind,³⁷ penge til personale og en forøgelse af indkøbsbudgettet i omegnen af 25 %. Hvilken overbibliotekar takker ikke gerne ja til sådan et tilbud?

Ved Universitetsbibliotekets deling i 1938 kom langt hovedparten af bøgerne naturligt nok med ud til Nørre Allé. Noget geografi blev tilbage. Geografi i Classen-forstand var væsentligt bredere end i faget på Universitetsbibliotekets 2. Afdeling. Mere eller mindre populære rejseberetninger, etnografiske skildringer m.v. hørte hjemme i Universitetsbibliotekets 1. Afdeling og blev der. Ifølge Torben Nielsen var det ikke mange bøger, mellem 1.000 og 2.000.

De tvende globi blev også på Universitetsbibliotekets 1. Afdeling, og de står på Det Kongelige Bibliotek, Slotsholmen nu. Busten må være den gipsafstøbning af Wiedewelts buste, som nu befinder sig på Nørre Allé. Originalen står i Frederiksværk.

Katalogen

Katalogen er omtalt tidligere, så her kommer kun få bemærkninger.

Katalogerne på Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek og Københavns Universitetsbibliotek er ganske uniforme, bortset fra én ting: På Københavns Universitetsbibliotek er der ud for hver titel anført en note: Der kan stå *Beh.*, *Omb.* eller *Tilb.* Noterne er opstået som en del af overleveringsaftalen fra 1866. Pkt. 6 i aftalen lyder sådan: *I det Katalog, som afleveres med den Classenske Bogsamling, bliver det ved hver Bog og Værk at bemærke, om det er forblevet i det forenede Bibliothek eller tilbageleveret.* Pkt. 2 i samme aftale beskriver som nævnt betingelserne for overgangen af dubletter.

Betydningen af de tre noter må være:

- *Beh.* Bogen beholdes i det forenede Bibliothek
- *Omb.* Bogen er en dublet, men det Classenske eksemplar var bedre end Universitetsbibliotekets, hvorfor eksemplarerne blev ombyttet
- *Tilb.* Bogen er en dublet, som er tilbageleveret

At der ikke findes tilsvarende mærker i katalogen i Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek skyldes, at Landbohøjskolen's Bibliotek blot og bart fik bøgerne overdraget.

Dorrit Bergqvists rapport

I 1995 gennemførte Danmarks Natur- og Lægevidenskabelige Bibliotek på initiativ af overbibliotekar Mette Stockmarr en undersøgelse af den gamle bogbestand, dvs. bøger, trykt før år 1900. Undersøgelsen blev foretaget af konservator Dorrit Bergqvist. Hun inspicerede ca. 1½ % af bøgerne udvalgt tilfældigt over alle fag, bortset fra, hvad der i biblioteket kaldes perifere fag, heriblandt botanik. Ud over tilstand noterede hun opstillingssignatur, titeloplysninger, trykkeår, bindtype, m.m. I den forbindelse aftalte jeg med hende, at hun noterede, om Classens våben var på de undersøgte bøger.

Siden 1868 er der sket den meget væsentlige ændring i bibliotekets samlinger, at der i første halvdel af 1900-tallet skete store litte-

raturoverførsler mellem de københavnske biblioteker, i første række mellem Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket. Til Det Kongelige Bibliotek gik inkunabler, danske palæotyper og håndskriftsamlingen, samlinger, som værdien til trods ikke berører totalerne i noget betydeligt omfang. Den anden vej gik naturvidenskab og medicin. Medicin er ikke interessant her, da Det Classenske Bibliotek ikke købte medicin. Anderledes stiller det sig med naturvidenskaben; her blev overført et stort antal bind fra Det Kongelige Bibliotek til Universitetsbiblioteket. Disse er i betydeligt omfang, men ikke fuldstændig, integreret i den eksisterende samling. Tallet kender jeg ikke. Disse bøger får andelen af Classen-bøger til at syne mindre end den faktisk er. Endelig blev en del botanik overført fra Universitetsbiblioteket til Botanisk Centralbibliotek, heller ikke her kender jeg tallet.

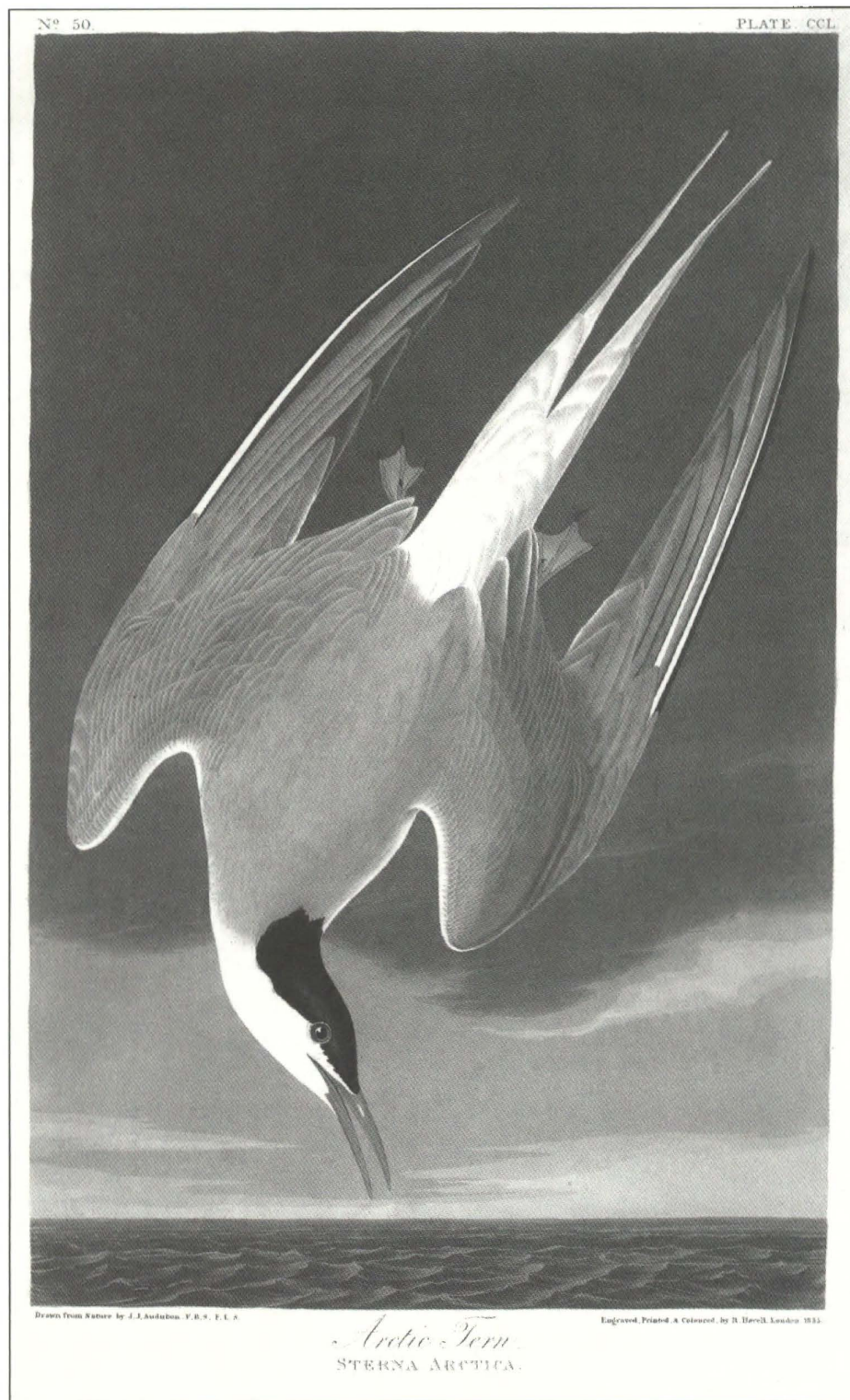
Et andet forhold, som skal tages i betragtning er, at det kun er muligt at skille bøgerne ad vha. trykkeår, ikke indkøbsår. Her er valgt trykkeåret 1867, fordi det er det sidste år, man kan forvente indkøb til Det Classenske Bibliotek. Endelig er bøger uden trykkeår (2,5 %) regnet med blandt de gamle bøger, fordi det må forventes, at hovedparten af dem er fra før 1867.

Når man bedømmer tallene er det også vigtigt at være klar over, at

- der er tale om små tal. Dorrit Bergqvists undersøgelse omfattede i alt 1.634 bøger og den ramte 130 Classen-bøger
- botanik ikke er repræsentativ i undersøgelsen, fordi kun folianter er omfattet
- de allerstørste bøger, liggende folio, formentlig er overrepræsenteret. Det gælder bøger uanset proveniens, så på den måde må tallene være anvendelige.

Alt i alt skal tallene altså læses med en usikkerhed, som jeg skønner ligger på nogle procent.

På baggrund af Dorrit Bergqvists rapport er det altså muligt at danne sig et overblik over Classen-bøgerne i samlingerne i Københavns Universitetsbibliotek, Nørre Allé. Det er dog nødvendigt med forbehold.

Det Classenske Bibliotek havde økonomiske midler til at anskaffe samtidens pragtværker, blandt hvilke Audubons *Birds of America* er et absolut højdepunkt. Værket er i meget stort format, hvad englænderne kalder elefant-folio. Her er vist en tavle med en terne.

Classen-bøger i Københavns Universitetsbibliotek, Nørre Allé

Ser man på andelen af Classen-bøger i Københavns Universitetsbibliotek, Nørre Allé får man, at knap 10 % er Classen-bøger. Dette tal er ikke retvisende, netop fordi Det Classenske Bibliotek ikke rummede medicin, et fag, der som bekendt spiller en stor rolle på Københavns Universitetsbibliotek. Regner man kun med de egentlige Classen-fag, ser billedet ganske anderledes ud, da bliver andelen omkring en fjerdedel. En ganske betydelig andel af samlingen, må man sige.

Fordelt på fag slår de naturhistoriske fags stærke repræsentation i Det Classenske Bibliotek klart igennem. I botanik (kun folianter) drejer det sig om mere end 50 %, i gruppen Nat.Vid., som er en generel naturvidenskabelig gruppe, om godt og vel 40 %, i geografi om knap 40 %, i Nat.Hist. om ca. 30 % og i zoologi ca. 20 %. De eksakte fag, geologi, kemi og fysik er repræsenteret med hhv. ca. 20 %, ca. 15 % og ca. 10 %.

Det Classenske Bibliotek havde mulighed for at købe dyre bøger, bøger, som Universitetsbiblioteket end ikke kunne drømme om at anskaffe. Det viser en fordeling på formater. Især de store formater slår kraftigt igennem. Af storfolianterne stammer ca. 35 % fra Det Classenske Bibliotek, af de almindelige folianter er det ca. 15 %.

Tilsvarende er der forholdsvis flere håndkolorerede bøger blandt de Classenske end i de oprindelige universitetsbiblioteks-bøger. Ca. 10 % af de Classenske bøger er håndkoloreret, mens det kun er ca. 3 % blandt de øvrige.

Og hvad er det så for værker, som nu ligger bag lås og slå i sikringsmagasinerne på Nørre Allé? Det er omsonst at nævne dem alle, så her er et beskedent udpluk:

Det er på grund af Det Classenske Biblioteks anskaffelser, at Københavns Universitetsbibliotek i dag har en af verdens bedste samlinger af ornitologiske plancheværker. Det største klenodie er Skandinaviens eneste eksemplar af *J. J. Audubon: Birds of America, 1-4, London 1827-32*. Dette værk er i et format, som englænderne kalder elefant-folio. Det indeholder 435 plancher i akvatinte som

gengiver fuglene i naturlig størrelse og i deres naturlige omgivelser. Blandt de andre værker i samlingen må nævnes John Goulds værker. John Gould var taksonom ved Zoological Society i London og han udgav sammen med sin hustru en lang række naturhistoriske litograferede tavleværker, hovedsagelig med fugle fra Europa og det britiske imperium.

Der er et eksemplar af Museum Wormianum (det er et af de tilfælde, hvor det Classenske eksemplar var bedre end Universitetsbibliotekets og der derfor skete en ombytning), der er et eksemplar af piratudgaven af 2. udgaven af Lavoisiers *Traité élémentaire de chimie*, så nu står den officielle udgave og piratudgaven side om side. Der er et sæt af *Flora Danica*, dog uden supplementsbindene; Universitetsbiblioteket abonnerede i forvejen og man har vel skønnet, at ét eksemplar af supplementerne var nok. Og så er der godt og vel 13.000 flere plus hvad der efter 1867 er indkøbt for de Classenske midler. Københavns Universitetsbibliotek modtager stadig tilskud til driften, 5.000 kr. om året.

Afrunding

Det Classenske Bibliotek begyndte som et bibliotek, som repræsenterede én mands interesser, og hvis ikke direktionen for Det Classenske Fideicommis havde haft sans for biblioteksdrift, ville det formentlig også være endt sådan.

Direktionen, og ikke mindst J. F. Classens bror, Peder Hersleb Classen, havde denne sans og sørgede hurtigt for, at der var personale til at bestyre biblioteket. Der blev også fra første færd lagt en klar linje for fremtidige anskaffelser, og opstillingen i bogsalen afspejlede denne linje. Ved udskillelser og opstramning af anskaffelsespolitikken blev linjen videreført. Der blev givet tilstrækkelige bevillinger til, at biblioteket kunne blive holdt forsvarligt ved lige. Alt i alt må man sige, at det var et veldrevet bibliotek, som i 1867/68 blev overgivet til Universitetsbiblioteket og Landbohøjskolens Bibliotek.

Det Classenske Bibliotek havde som nævnt ikke medicin som fagområde. Men det betyder ikke, at Københavns Universitetsbibliotek ikke har medicinsk litteratur i samlingen, som er betalt af Fideicommiset. I 1808 blev Det Classenske Litteraturselskab for

Læger oprettet i kraft af en bevilling på 200 R.d. fra Fideicommiset til Det Kgl. Københavnske Medicinske Selskab. For disse penge skulle der indkøbes litteratur, som man ikke kunne forvente anskaffet af Det Classenske Bibliotek. Selskabet fungerede på den måde, at den indkøbte litteratur med bud blev bragt til selskabets medlemmer. Desuden udgav selskabet Bibliothek for Læger.

Efter endt cirkulation blev litteraturen opstillet i Det Classenske Bibliotek, men blev flyttet til Kirurgisk Akademi i Bredgade i 1838³⁸ og siden indlemmet i Universitetsbiblioteket sammen med Akademiets bibliotek efter sammenlægningen af Akademiet og Det Medicinske Fakultet i 1841.

I deres Haandbog for Bogsamlere skrev Svend Dahl og Carl Dumreicher i 1921: *Er en saadan Samling skabt gennem et langt Livs utrættelige Arbejde, bør den ikke være udsat for ved Ejerens Død at maatte vandre til Auktionsbordet og blive spredt for alle Vinde. Han bør testamentere den enten til Staten i Almindelighed eller til en bestemt Institution, som har særlig Interesse af den. Alle store videnskabelige Biblioteker staar i dyb Taknemmelighedsgæld til Privatsamlere. Ogsaa vor Bibliotekshistorie kan opvise en lang Række bibliofile Mæcener, som har rejst sig et Æresminde gennem deres Samlinger og sikret Videnskaben et rigt Materiale til kulturhistorisk Studium. Saaledes kan da Bibliofilien komme til at spille sin egen og ingenlunde ringe Rolle ogsaa for Samfundet og med Rette kræve sin Plads blandt Aandslivets mangfoldige andre Udtryksformer.*

Generalmajor Classen må siges at have rejst sig et æresminde gennem biblioteket.

NOTER

1. Nyrop, C.: Johan Frederik Classen, Skaber af Frederiksværk og Stifter af Det Classenske Fideikommis. Kbh., 1887, s. 3ff.
2. Nyrop, s. 16.
3. Nyrop, s. 43ff.
4. Nyrop, s. 44ff.
5. Nyrop, s. 90.
6. Nyrop, s. 169.

7. Paludan-Müller, Astrid: Generalmajor Classen 1725-1792. København 1923, s. 275.
8. Paludan-Müller, s. 306.
9. Paludan-Müller, s. 138.
10. Nyrop, s. 262.
11. Nyrop, s. 262.
12. Paludan-Müller, s. 155.
13. Nyrop, s. 270.
14. Paludan-Müller, s. 144.
15. Paludan-Müller, s. 198.
16. Paludan-Müller, s. 197.
17. Paludan-Müller, s. 198.
18. Jeg formoder, at det er den samme som botanikeren – han var i hvert fald lærer i Naturhistorie-Selskabet, men Helge Nielsen anfører s. 840, sp. 1 dødsår 1805.
19. Nielsen, Helge: Det Classenske Biblioteks karakter og benyttelse. I: Ugeskrift for jordbrug, 1983, nr. 41, 128. årg. s. 834-841, s. 834
20. Helge Nielsen, 1983, s. 838.
21. Lomholt, Asger: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1742-1942. Samlinger til selskabets historie. 1-5, 1942-73. Bd. 2, s. 445-9, s. 447-8; Molbech, C.: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede 1742-1843. Kiøbenhavn 1843, s. 262-3.
22. Den Store Danske Encyklopædi. Kirkerup.
23. Jørgensen, Harald: Det Classenske Bibliotek i Amaliegade. I: Festskrift udgivet i anledning af Universitetsbibliotekets 500 års jubilæum 28. juni 1982. Bibliotek for Læger: Supplement 1. København 1982. 165-80, s. 170.
24. Den Store Danske Encyklopædi, artiklen Ramus, Christian.
25. Helge Nielsen, s. 835.
26. Jørgensen, Harald: Det Classenske Bibliotek og Instrumentsamlingen. I: Jørgensen, Harald og Fridlev Skrubbeltrang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar. Kbh. 1942. s. 73-83, s. 76.
27. Birkelund, Palle: Universitetsbiblioteket 1729-1926. I: Københavns Universitet 1479-1979, Bd. IV, 1980. s. 365-454, s. 413-15 og Harald Jørgensen, 1982, s. 175f.
28. Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen. København 1927, s. 10f.
29. Harald Jørgensen 1982, s. 172 + note 17.
30. Helge Nielsen 1983, s. 834.
31. Helge Nielsen.
32. Helge Nielsen 1983, s. 835.
33. Helge Nielsen 1983, s. 834.
34. Helge Nielsen 1983, s. 836.

35. Helge Nielsen 1983, s. 838.
36. Katic, Ivan: Bog på bog ... år efter år. Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbiblioteks historie 1783-1995. Frederiksberg 1995, s. 12.
37. Helge Nielsen, s. 836.
38. Egill Snorrason: Det Classenske Litteraturselskab for Læger. Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 69 (1982), s. 108.